DOI: 10.7816/ulakbilge-01-01-05

ŞAMANİZM VE GÜNÜMÜZDEKİ KALINTILARI
Uygur Toplumundaki Tabular Üzerine

Samire MÖMİN [1]

ÖZET

Çağlar içerisinde zengin bir tarih ve kültürü kendinde barındırmakta olan Türk toplumlarında karşılaştığımız olgular çok yönlü gözükmektedir. Sosyal hayatımızda da eski Türk yaşantılarının izlerine rastlanmaktadır. Özellikle eski inanç yapılarının etkileri üzerinde çeşitli araştırmalar yapılmaktadır. Ancak Şamanizmin bir din mi, yoksa kökü tarihin derinliklerine kadar inen bir kültür mirası mı olduğuna henüz kesin bir karar verilmemiştir.

Bu çalışmada Şamanizmle ilgili farklı düşünceler ve tabular üzerinde durularak Şamanizm'in günümüze ne gibi kalıntılar bıraktığı, toplumda yaygın yaşamakta olan İslam dini çerçevesinde nasıl değişiklere uğradığı betimsel bir yöntemle anlaşılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Orta Asya Toplulukları, Şamanizm, İnanç, Tabu, Uygur

[1]Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı

SHAMANISM AND ITS REMAINS (TABOO OF UYGHURS)

ABSTRACT

Glancing through the historical period of the Turk communities, which has rich experiences and color full culture, we can observe different types of facts. There are some traces of Turkic life style in our social life. Especially, there are lots of scien tihic researches on old belief's structure. But there isn't certain decision about Shamanism, either it is the religion or historical cultural heritage.

This work focused on different opinions related to Shamanism and taboos. There is an attempt to explain remains of Shamanism in our days, changes which has undergone in the mast practiced Islamic religion with the help of descriptive methodology.

Keywords: Communities of central Asia, Shamanism, Belief, Taboo, Uyghur

GİRİŞ

Orta Asya Toplulukları (Eski Türkler) doğada bazı gizli kuvvetlerin varlığına inanmışlardır. Tabiat güçlerine itikad, hemen hemen bütün halk dinlerinde mevcuttur. Fiziki çevrede bulunan dağ, deniz, ırmak, ateş, fırtına, gök gürültüsü, ay, güneş, yıldızlar gibi tabiat şekillerine ve olaylarına karşı hayret ve korkuyla karışık bir saygı hissi eskiden beri olmuştur[2]. Bunların içinde gök'e en kutsal tanrı olarak bakmışlardır.

Orta Asya topluluklarının doğa inancında *Tanrı* olarak "doğaüstü güçler"e baktıkları bilinmektedir. İnsan hayatına hem mutluluk getirebilir hem de zarara uğratabilir diye inanılmıştır. Bundan dolayı tabiattaki bazı nesneler, tabiat hadiseleri dokunulmaz, saygı duyulması gereken kutsal nesne haline dönmüş ve toplumdakiler de onun güçlerine inanarak kafalarında canlandırmış, tanrılara ilişkili tabuları meydana çıkarmış ve onu inandıkları farklı dinlerin kurallarına göre uygulamaya, geliştirmeye çalışmışlardır. Günümüzde Şamanizmin izlerini ortaya çıkarmayı hedefleyen bu çalışmada tabular üzerinden örnekler verilerek kalıntılar ve tabular arasındaki ilişkiler analiz edilmeye çalışılacaktır.

1.Şamanizm

Şamanizm ata ruhlarına ve doğa varlıklarına tapınmaya dayanan eski bir inançtır. Bunun ne zaman ortaya çıktığı, ne gibi değişikliklerden geçtiği kesin olarak bilinmemektedir. Ancak eski Çin Kaynaklarından öğrenildiğine göre, Şamanlığın önce Orta Asya Türkleri arasında ortaya çıktığı, daha sonra da diğer Türk boyları arasında yayıldığı anlaşılmaktadır.

Bugün Şamanizm diye adlandırılan geleneklerin din adamlarını ifade etmek üzere kullanılan Şaman kelimesinin etimolojik kökeni üzerinde de çok durulmuştur. Bu terimin Tunguzca'dan Rusça yolu ile Batı dünyasına geçtiği bilinmektedir. Aslen Sanskritçenin bir koluna bağlı olduğu sanılan kelimenin, Hind – Avrupa dillerinden Toharca (Samane= Budist rahip) ve Sogdça'daki (Saman) transkripsiyonları keşfedilince, bu terimin Hint Avrupa menşeine dayandığı iddiası kuvvet kazanmıştır. Çünkü bu kelime Tunguzca'ya yabancı görünmekte ve Şamanlığın güneyden kuzeye doğru yayılışında Budizmin tesiri sezilmektedir. Fakat Tunguzların komşuları ve Türk boylarından biri olan Sahaları etkiledikleri de gerçektir.[3] Bazı bilim insanları bu sözcüğün köken olarak, Türkçe'deki karşılığı olan "Kam" sözcüğü ile fonetik bakımdan aynı olduğunu ileri sürmüşlerdir.[4]

[2]Abdülkadir İnan. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, ss.16-17.
[3]Saadettin Gömeç. (2011). *Şamanizm ve Eski Türk Dini*. 2. baskı.(Akt). Berikan Yayınevi, Ankara, s.19.
[4]Aybars Pamir.(2003). *Türkler'in Geleneksel Dini Şamanizm'in Orta Asya Eski Türk Kamu Hukuku'na Etkisi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 52(4): s.157.

Şamanizm ve eski Türk dini meselesine dair pek çok araştırma yapılmıştır. Ancak Şamanizm düşüncesi çok farklı ve karmaşık olduğundan dolayı araştırmacıların ortaya attığı bakış açıları ve düşünceleri de çok farklıdır.

Liushong*"Cilin Yeni Tezkiresi"* adlı eserinde " Şaman dini din değildir, genelde Tanrıya (ruha) inanan inançların bir çeşidi, ona din olarak bakmak yanlıştır" diyor. Tayvanlı Türkolog LiuYiTang da: "kesinlikle Şamanizm'e din diyemeyiz, o sadece iptidai doğa ilahilerinin gücüne inanmaktan ortaya çıkmış hadisedir."görüşünde bulunuyor.[5] Yukarıdaki araştırmalara göre Şamani ruhlara inanılsa da din olarak kabul edilemeyeceği savunulmaktadır.

Ancak Çin bilim adamları WuBing An, Mu Dong Yan, Sincan Bölgesinde ise Abudulkerim RAHMAN, Li Cin Shing, Dilmurat Ömer ve Türkiyeli Abdülkadir İNAN gibi araştırmacılar Şamanizmi din olarak görmektedirler. Li Cin Shing'in*"Sincan'daki Dinlerin Tarihi"* adlı eserinde " Şaman dini ilkel toplumun son dönemlerinde din olarak şekillenmeye başlamıştır, o balıkçılık ve çoban hayvancılık yapan milletlerin tarihinde bu din önemli rol oynamıştır" diye bahsediliyor.[6] Abdülkadir İNAN *"Tarihte ve Bugün Şamanizm"* adlı eserinde "Şamanizm Orta Asya göçmenlerinin eski dini. Hunlar, Gök Türkler, Uygurlar, Yakutlar gibi Orta Asya ulusları bu dine inanıyordu[7]"diye yazıyor.

Yukarıda görüşlerini paylaştığımız bilim adamlarının bazıları Doğa kültü, Totemizm, Atalar kültü gibi inanç unsurlarını da "Şaman Dini" dairesinde bakıyor. Bazıları onu iptidai toplumdan geçiş sürecinde geçici bir din olarak bakıyor, bazıları ise büyücülük faaliyeti olarak bakıyor. Dolayısıyla bilim insanlarının bu konu üzerindeki görüşleri çok farklıdır.

İbrahim Kafesoğlu'na göre "Eski Türklerin dini üç noktaya toplanır; 1. Doğa Kültü, 2. Atalar Kültü, 3. Gök Tanrı Kültü." Bahaiddin Ögel de; " Eski Türk topluluklarının Şamanistler olduğu hakkındaki görüşler çok yanlıştır." düşüncesini aktarmaktadır.[8]

Uluslararası Şamanizm Medeniyet Araştırma Kurumu'nun Başkanı Hoperr "*Orta Asya Şamanizmi*" adlı bildiri konuşmasında şunları ifade ediyor;[9]

> Şamanizm bir medeniyet olgusu, o ne büyücülük faaliyeti ne de siyasi faaliyettir. Şamanizm kültür, tıp ilimi, edebiyat-sanat, örf adet, ekoloji gibi alanlara bağlıdır. Onu din olarak nitelendiremiyoruz. Şamanizm dinin kapsadığı alandan geçmiş bir hadisedir. Şamanlar Orta Asya toplumlarının tarihi sürecinde önemli rol oynamıştır. Onlar şair, sanatçı, usta ve kahramanların yerine geçmiştir. Avrupa dillerindeki *"Shamanism"* teriminin başka dillere "Şaman dini" olarak tercüme etmenin yanlış algılamaya yol açacağını *"Şaman Kültürü"* diyerek tercüme etmelerin gerektiğini vurguluyor.

[5]Ablimit Ömer BİLİG. (2008).*a.g.e.* (Akt)., s.214.
[6]*A.e*., s. 215.
[7]Abdülkadir İnan. (1995). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, ss. 3-6.
[8]Ablimit Ömer BİLİG. *a.g.e*., s.218.
[9]*A.e*., s.220.

Şamanizm hakkındaki araştırma karmaşık ve zor bir konu olduğu için bilim adamlarının da Şamanizm hakkındaki görüşleri çok farklı ve çeşitlidir. Daha önce belirtilenlere ek olarak Şamanizm'in tek tanrılı dinlerde görüldüğü gibi bir inanç sisteminin ve kesin kurallarının mevcut olmadığı söylenebilir. Şamanizm'i tarif ederken, Orta Asya ve Sibirya bölgesini çevreleyen dinlerden, çeşitli yollarla etkilenmiş ve zamanla kendi kültür kimliğini oluşturmuş bağımsız bir *"kültür ocağıdır"* denilebilir.

İlkel toplumda insanoğlu karşılaştığı sosyal olaylar, çelişkiler, hastalıklar gibi bazı olgu ve olayların sebeplerini anlayamazdı ve bunları anlamak ve kontrol altına almak isteğiyle Animizm düşünceleri etkisiyle kötü ruhları kovalayıp, iyi ruhların yardımına kavuşacağı maksadıyla büyücülük faaliyetleri ortaya çıkmış ve hayatlarını sürdürmede önemli bir unsur haline gelmiştir.

Büyücülük belli tören ve faaliyetler ile doğaüstü güçler (ruhlar, periler, cinler, dev vb.) den yararlanarak doğa, insan ve başka nesnelerle "hissi ilişki" kurarak gerçek amaca ulaşmak için aranan veya hayal kurulan bir eylemdir. Büyücülüğün tarihi süreci uzun, ilkel medeniyet etaplarından geçmiş, ulusların tarihinde bu tür eylemler farklı biçimlerde ayakta kalmıştır ve kalmaya devam etmektedir.

Tarihteki bu tür büyücülük eylemleri ve onun günümüzdeki izleri veya kalıntılarına Şamanizm'in dairesi içinde bakılmaktadır. Yani bu tür olaylar din olarak, Türk Topluluklarının iptidai dini olarak kabul edilmektedir. Büyücülüğün uzun tarihten beri devam edip gelmekte olan bir alışkanlık ya da eylem olduğu bilinmektedir. Asırlardır bu eylem nasıl uygulanmaktadır, özellikleri nelerdir?

Göktürk Hanlığı ve Orhun Uygur Hanlığına dair yazıtlarda büyücülük veya Şamanlara ait yazılarla karşılaşmamıştır. Bu belki onların hayatında bu (büyücülük) eylemin o kadar önemsenmediğini ya da önemli bir etkide bulunmadığını gösterebilir. Ancak Çin kaynaklarında Hunlar, Türkler, Uygurlar tarihindeki büyücülükle ilgili yazılar oldukça fazladır.[10]

> "*Han nama*" da şöyle yazılıyor; "Hunlar büyücüleri gönderiyor ve inek, koyun gibi hayvanları gömdürürdü ve askerler için dua okuturdu. Tanrı Kut Han padişahına at ve başka şeyleri hediye etti ve birkaç büyücünün orada kalmasını istedi."

"*Divani Lügati Türk*"te bu konuda ayrıntılı bilgiler mevcuttur. Ve bu alanı anlamada önemli katkıları olmuştur. Daha çok Şamanilik inanılan doğa güçlerini etkilemeyi amaçlayan bir eylem olarak anlatılmıştır.

Şaman inanışına göre evren üç bölümden oluşmaktadır: [11]

[10] Ablimit Ömer Bilig. *a.g.e*., s.225.
[11] Turan. Şerafettin. (1994). *Türk Kültür Tarihi*. Bilgi Yayınları, Ankara, s.103.

a) *Gök:* Aydınlık olandır. Orada iyilik, güzellik ve mutluluk vardır. Tam anlamıyla bir cennet demektir. 17 kattan oluşmaktadır. En büyük Tanrı/ruh olan Ülgen, eşi ve çocukları ile kendisine bağlı iyi ruhlar orada oturur.

b) Yeryüzü: İnsanların yaşadıkları yerdir.

c) Yeraltı: Karanlık olandır. 14 kattır. Kötülüklerin, bahtsızlıkların, çirkinliklerin hüküm yeridir. Bu nedenle cehennem demektir. Korkunç bir tanrı/ruh olan Erlik, ailesi ve ona bağlı kötü ruhlar yeraltında bulunurlar.

Şamanlar bu üçe ayrılan evrende kendi dualarıyla hastaların dua isteklerini gökteki ve yer altındaki ruhlara ilettiklerini, onlarla konuştuklarını söylerler, ve böylece hastaya ya da büyü okutmaya ihtiyaç duyan kişiye gelecek kötülüklerden gökteki ve yer altındaki ruhların kendilerini koruduğu duygusu aktarılmış olur.

2. Şamanizm'in Günümüzdeki Kalıntıları

Tabu toplumlar arasında geniş bir kapsamda yayılmış geleneksel medeniyet hadisesi olarak gözümüze çarpılmaktadır. Tabu, insan davranışlarının belli alanları ya da belli normlarla ilişkili olarak kutsal ya da dokunulmaz olarak tanımlanmış oldukça güçlü sosyal yasaklara denir. Etnologlar tarafından Polinezya dillerinden alınıp kullanılmaya başlanmıştır. "Kutsal" nesnelerde olduğu gibi çelişkili bir yapısı vardır, iki karşıt anlamı da taşır. Hem "kutsal" hem "kirlenmiş" şeyler tabu olabilirler. Örneğin "kirlenen" kişiler, nesneler "kutsal" olandan ayrı tutulmalıdır. "Tabu" karşılığında birçok dilde kullanılan sözcükler de iki zıt anlamı birden taşırlar.[12]

Tabular tarih sürecinde insan topluluklarının inandığı dinlerle sımsıkı bir bağ yapmış durumdadır. Şamanizm'im günümüzde çok etkili bir role sahip olduğundan söz edilmişti. Artık günümüzde Şamanizm'in kurumlarına, Şamanlara ve kullandıkları materyallere halk tabu olarak bakmaktadır.

2.1. Şamanizm'in Kurumları ve Tabular

A. Gök Tanrı İnancı

Eski Türklerde büyük göçebe imparatorluklarının kurulmasından sonra, imparatorluğa dahil bütün uluslar için bir Gök Tanrı kültü müşterek ve genel bir kavram olarak oluşmuş, "Gök Tanrı" bütün tanrıların en büyüğü sayılmıştır. Çin kaynakları, Orta

[12] www.wikipedi.com . (03.03.2013)

Asya'da devlet kuran ailelerin hepsinde Gök Tanrı kültünün bulunduğunu tespit etmişlerdir.[13]

Orta Asya topluluklarının iptidai inanç yapısında gök tanrı başlığındaki Umay, yer-su tanrısından oluşmaktadır. Gök tanrı inancı bu inanç sisteminin merkezinde yer almaktadır. İnsanoğlu onlara duyduğu korku, merak hisleri sonucunda onlara kutsal olarak bakmaya başlamış ve onların güçlerine inanmıştır. Halk arasında o inanışların bıraktığı izlere günümüzde de aşağıda görüldüğü gibi karşılaşmaktayız.

> *Uygurlarda gökyüzüne bakıp tükürülmez. Bu eskiden halk inancında Gök tanrına olan hakaret olarak bakıldığından dolayı halk arasında tabu olarak bakılmıştır. Eski Türkler gök gürültüsünü çok seviyorlardı. Ondan başka rüzgar, fırtınalar onların düşüncelerinde kötülüğün işareti olarak algılanıyor cinlerin onlarla beraber geleceğine inanıyordu. Uygur toplumunda fırtına estiğinde çocukların dışarıda oynamasına izin vermiyorlar. Özellikle hortum çıktığında ona "kuyuntaz" diye küfür eder ve yanından sûre okuyup geçerler. Halk inancında hortumla beraber cinlerin geldiklerine ve hortumla karşılaşan kişiye cinin yapışıp akıl hastası olacağına inanırlar. Bunlar sadece iptidai insanoğlunun tabiat hadiselerinin sebeplerini doğru anlayamadığı, anladıktan sonra da inanışlardan kurtulamadığının göstergesidir. Şamanizm'de yağmur tanrının göz yaşı olarak algılanıyor. Uygur toplumundaki bu nedenle Cumartesi başladığı işin uğurlu, uzun vadeli olacağına inanıyorlar ve onun için Cumartesi yağmur yağmasına çok dikkate alırlar.*[14]

B. Şamanizm'de Güneş ve Ay Konuları

Şamanizm'de Güneş, Ay, Yıldız, Yıldırım, Fırtına vb. ile ilgili inançlar hep Gök Tanrı kültüyle bağlantılıdır. Altaylı Şamanistler Güneş üzerine ant içerlerdi. Altaylılara göre Güneş "Ana", Ay ise "Ata" sayılmıştır.[15] Güneş'i yeryüzünde "Ateş" temsil eder. Yakut masallarına göre büyük kahramanlar hep Güneş ve Ay'ın himayesi altındadır.

Şaman inancına göre kötü ruhlar Güneş ve Ay ile sürekli mücadele halindedirler, bazen onları yakalayıp karanlık dünyasına sürüklerler. Güneş ve Ay tutulmalarının sebebi budur. Güneş ya da Ay tutulduğu zaman, Şamanistler onları kötü ruhların esaretinden kurtarmak için bağırıp çağırırlar, davul çalarlar. Onlara göre bu gürültüler kötü ruhları korkutmak içindir.[16] Günümüzde Ay ya da Güneş tutulduğunda gelecek olan felaketlerin işareti olarak düşünürler.

Günümüzde de temiz olmadan bakmak tabu sayılır. Uygur toplumunda Ay'a da kutsal olarak bakılıyor. Yani Ay'a bakıp tükürmekten, Ay'ı parmaklarıyla işaretleyip konuşmaktan sakınırlar. Divani Lügati Türk'te de bu konulardan konuşulmuştur. Mahmut Kaşgari de büyük eserinde "Dolunay parmakla gösterilmez"[17] diyerek bu tabuya işaret

[13] Aybars Pamir.(2003). *Türkler'in Geleneksel Dini Şamanizm'in Orta Asya Eski Türk Kamu Hukuku'na Etkisi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 52(4): s,162.
[14] Abdülkadir İnan. (1976).*a.g.e*., s.23; Kuyun taz Uygurlar arasında küfür ettiklerinde kullanılan kelimedir. Kuyun Türkiye Türkçesinde hortum, taz ise kel anlamına gelmektedir; Ayrıca bkz. Anver Samat Korgan. (2007). *Uygurlarda Tabular*. Sincan Halk Yayınevi, Urumçi, s.380.
[15] Abdülkadir İnan. (1976).*a.g.e*., s.29.
[16] Abdülkadir İnan. (1995).*a.g.e*., s.29.
[17] Mahmut Kaşgari. (1980). *Divani Lügati Türk*. 1.cilt. Sincan Halk Yayınları, Urumçi, s.112.

etmiştir. Ayrıca toplumda dolunay gören kimse Ay'a eğilerek selam verir ve Ay'a bakarak "keseme bereket versin!" diye yoluna devam ederler. Bu da çok yaygın bir davranıştır.

C. Şamanizm'de Ateş ve Ocak konuları

Şamanizm inancına göre ilk insanlar meyve ve otla beslendikleri için ateşe ihtiyaçları yoktu. Tanrı onlara et yemelerini buyurduktan sonradır ki, ateşe ihtiyaç duyulmuştur. Ülgen gökten biri siyah, diğeri beyaz iki taş indirmiş ve bu taşları birbirine sürterek ateş çıkartmayı insanoğluna öğretmiştir. Bundan dolayı Şamanist Türklerde çakmak taşından elde edilen ateş kutsaldır. Kuzey Altaylılarda gelin ve damadın, evliliklerinin ilk üç gününü bu suretle yaktıkları ateşin başında geçirmeleri adetten sayılmıştır. Şamanist Türklerde ateşe bakıp kehanette bulunmak da eski bir gelenektir.[18]

Şamanistler'e göre ateş her şeyi temizler ve kötü ruhları kovardı. Batı Göktürk Devleti'ne elçi olarak gönderilen ünlü Bizans elçisi Zemahros 569'da Orta Asya'da Batı Göktürk ülkesinin sınırlarına vardığında, Türkler'in kendisini ve arkadaşlarını alevler üzerinden atlatarak kötü ruhlardan arındırdıklarından söz etmiştir.[19]

Ateşten atlatıp temizlenme Uygur toplumunda çok yaygın bir eylemdir. Gelin yeni evine getirildiğinde ateşten atlatılır ve böylelikle gelinin üzerindeki uğursuzlukların temizlendiğine yeni yuvasına uğurluk getireceğine inanılır.

Uygurlar ateşe temizliğin sembolü olarak bakar ve ateşe tükürmezler. Ateşe su dökmezler, çöpleri atmazlar. Akşam karanlığında (şafak) ateş ile uğraşmazlar (oynamazlar). Bu yangından korunma gibi gelse de gündüz ile karanlığın bir birine dönüştüğü anda kutsal nitelendirdiği ateşi kaldırmamak, oynamamak gibi Zerdüştlük inancına takılmaktadır[20]. Eskiden ata babalarımız ateşi söndürmeden kullanmışlar, o dönem ateş ailenin bereketi olarak algılanmış komşular arasında ateş isteme eylemlerimde çok dikkatli davranmışlardır. Mesela Çarşamba günü ateş vermek tabu olarak kabul edilmiştir.

D. Şaman'ın (Kam'ın) Özellikleri

Şamanizm'de bir peygamber ya da kutsal bir kitap olmadığı için Kamlar toplum içinde sivrilmiş ve statü olarak önemli bir yer edinmişlerdir. Kamların görev ve nüfuzları hakkında Çin, Bizans, İslâm ve Hıristiyan kaynaklarında birçok önemli bilgiye ulaşılmaktadır. Bunlar içinde ünlü İranlı tarihçi Cüveynî'nin adı zikredilebilir. Cüveynî Uygurlar'da sihir ilmini bilenlere "Kam" adı verildiğini, bunların şeytanlara hükmettiğini bildirmiştir. Tarihçi, Kamların Tanrı ile ilişkide bulunduklarından da sözetmiş, bu yolla onların gelecekten haber verdiklerini ileri sürmüştür. O'na göre, Moğollar döneminde, şiddetli kışta çıplak bir vaziyette dağlara giderek

[18] Abdülkadir İnan. (1995).*a.g.e*., s.66.
[19] Aybars Pamir. *a.g.m*. (Akt)., s.164
[20] Anver Samat Korgan. *a.g.e*., s.384.

Tanrı ile konuşan Moğol Kamı, Tanrı'nın yeryüzünü Temuçin (müstakbel Cengiz Han) ve oğullarına verdiğini bildirmiştir.[21]

Kam, Şaman inancında bu dinin ayinlerini gerçekleştiren, fani insanlarla ruhlar arasında aracılık yapan kişidir. Kaşgarlı Mahmud, "Kam" sözünü "kahin" kelimesiyle açıklıyor. Bu söz o zamanki Müslüman Türkler tarafından da unutulmamıştır. Yusuf Has Hacip ise, *Kutadgu Bilig*'de Kamları "otacılar" olarak çevirmekle beraber, bunların insan toplulukları için faydalı kişiler olduğunu söyler. Kanaati temsil eden Odgurmuş hakana nasihat verirken; "bazı insanlar yoksul, bazı insanlar da kaygı ile yıpranmışlardır. Bunların ilacı, dertlerine derman sendedir. Bunları tedavi et, bunların Kam'ı ol" [22] demektedir. Dolaysıyla onlar aynı zamanda bir tıp adamıdır.

Şamanistler'in inancına göre Kam, tanrılar ve ruhlarla insanlar arasında aracılık yapma kudretine sahip kişilerdi. Ayin ve törenlerde insanlarla ve ruhlar arasında aracılık edip insanları kötü ruhlardan ve hastalıklardan koruduklarına inanılırdı. Şamanlar bu faaliyetlerde bulunurken özel kıyafet giyerlerdi. Şaman giysisinin özel bir görevi vardı. Bu giysi bir kült aracı gibi kullanılmaktadır. Sözgelimi, bir Şamanın giysisi üzerinde kuş resminin bulunması, Şamanın bu kuş resmi yardımıyla öte dünyaya uçabileceği şeklinde yorumlanmaktadır. Şaman giysisi diğer kültler gibi kutsaldır. Bu nedenle de herkesin görebileceği ve dokunabileceği yerlere konulmaz. Özellikle kadınların ve küçük çocukların dokunmasının onların güçlerini azaltacağına inanılmaktadır.[23]

Bir diğer araç olan davul ise genellikle tahta bir kasnağa deri geçirilerek yapılmaktadır. Bu davula, doğaüstü kudretlerin, cinlerin bulundukları ve eğlendikleri bir araç olarak bakılmaktadır. Bazı bölgelerde davulun, Şaman tarafından bir binek hayvanı gibi gökyüzüne ya da yeraltına yaptığı yolculuklarda kullanıldığına inanılmaktadır. Davulların üzerindeki ağaç motifleri, "dünya ağacı"nı sembolize etmekte, merdiven resmi gökyüzüne çıkmayı kolaylaştırmakta, atlar uzun mesafeleri almak için kullanılmakta ve eciş bücüş cinler ise çeşitli işler görmektedir.[24] S. Malov ise 1915 yılında Aksu şehrinde izlediği Şaman ayinini şöyle anlatıyor:[25]

> Bakşı önce abdesi aldı, çalgıcılar ateş yanında davul teflerini kurutuyorlardı. Bakşı ekmek üzerine Arapça bir dua okudu, orada bulunanlar hep "âmin" diyerek ekmeği yediler. Bakşı tuğ yanına oturup biri Arapça, biri Türkçe iki dua okudu. Tütsüyü tutan biri tuğa yapışıp duran hastayı tütsüledi; bakşı elinde kamçı dua okuyor, çalgıcılar çalgı çalıyorlardı. Hasta, tuğ etrafında dönüyor, bakşı onu takip ediyordu. Hasta düşüp bayıldı. Ona şerbet verdiler. Hasta ayıldı. Dört tane mum yakıp ekmeğe soktuktan sonra hastanın eline verdiler. Hasta yine tuğ etrafında dolaşmağa başladı. Bakşı bir avuç samanı mumun ateşiyle yakıp hastaya vurup beyaz tavuğu etrafında dolaştırdı. Bununla ayinin birinci kısmı tamam oldu. Hastayı yatağa yatırdılar. Ayin sırasında her yaptıklarında " Kur'an başı bismillah, işin başı bismillah…" diye başlamalarına rağmen, sonrasında şaman ilahileri okudular.

[21] Aybars Pamir. *a.g.m*. (Akt)., s.165.
[22] Saadettin Gömeç. (2011). *a.g.e.*,s.20.
[23] Sedat Veyis. (1988). *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. Gerçek Yayınları, İstanbul, ss. 64-66.

[24] *A.e.*,ss. 66-67.
[25] Abdülkadir İnan. (1995).*a.g.e*., ss.111-112.

Dolayısıyla halen Şamanlar İslami örtü altında da olsa Şamanizm'i muhafaza etmektedirler. Toplumda onların yaptıklarına inanan kesimler de bulunmaktadır. Şamanlara ve ayin sırasında kullandıkları aygıtlara da kutsal olarak bakmaktadırlar.

> "Şaman" "Kam" "Bakşı" adlarıyla adlandırılan kişiler eskiden tanrılar ile insan arasında aracılık eder biçimde algılandığı için onlara karşı saygı büyüktür. Toplumda onlar kutsal kişiler olarak kabullenilmiştir. Toplumdaki diğer kişiler Onlara boyun eğer, Onlara karşı fikir ve eylemde bulunmaktan kaçanırlar. Eğer Kamlara karşı saygısızlık yapılırsa, Onların bet duasını alacağına, böylece uğursuzluklara uğrayacağına inanırlar. Kanların kendileri tabu öznesi olduğundan dolayı kullandıkları aygıtları da tabu açısından bakılmaktadır. Sözgelimi, Uygur toplumunda bakşıların kullandıkları davul, tefler, tuğ, ayna, kamçı gibi gündelikler bile tabu haline getirilmiştir. Başakların özellikle kadınların onları tutmalarından, kullanmalarından ihtiyat edilir.[26]

Bunlar aslında günlük hayatta sık kullanılan eşyalar olmalarına rağmen Şaman gibi toplum tarafından kutsal bakılan insanlar tarafından kullanıldıkları için toplumca kült haline getirilmişlerdir. Aynı zamanda Şamanlar da bu eşyalara başka insanların dokunmasının bu eşyaların güçlerini azaltacağına inanmışlardır.

SONUÇ

Türkler Müslümanlığı seçmeden önce çeşitli dinleri kabul etmişlerdir. İslami kabul ettikten sonra eski dinlerinin toplum üzerindeki etkilerinin tamamıyla yok olduğunu söylemek zordur. Bu anlamda Şamanizm'in günümüzdeki etkilerini fazla kaybetmemiş olmasının nedenleri şöyle birkaç noktada toplanabilir:

Şamanizm dini olgu değildir. Kendi başına büyücülük temelinde ortaya çıkmış karmaşık bir kültürel olgudur. Yani büyücülük esasında ilkel sanat, tıp, estetik, tabiat düşünceleri ve din düşüncelerini kendinde barındırmış durumdadır. Şamanizm, ne kendine özgü bir din ne de büyünün bir şeklidir. Her iki alanı da ilgilendiren yanları bulunan çeşitli din ve dünya görüşlerini birleştiren bir inanış biçimi ve bir tekniktir.

Şamanizm'in tek tanrılı dinlerde görüldüğü gibi bir inanç sistemi ve kesin kuralları mevcut olmadığı için Şamanizm'i tarif ederken Ona, Orta Asya ve Sibirya bölgesini çevreleyen dinlerden çeşitli yollarla etkilenmiş ve zamanla kendi kültür kimliğini oluşturmuş bağımsız bir "kültür ocağıdır" denilebilir.

Tabu anlaşıldığı üzere ilkel toplumlarda şekillenmiş bir durumdur. Batıda yapılan araştırmalara göre, tabular insanoğlunun doğaüstü olaylar hakkında düşünmeye başladığı anlarda ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu duruma ruh hakkında düşünmeye başlamaları, kendinde ve tabiatta olup bitenleri merak etmesi neden olmuştur. Ayrıca insanoğlunun

[26] Anver Samat Korgan. *a.g.e*., s.27.

ölümü doğru anlayamamasına ilişkin olarak "*ruh ölmez*" görüşleri de ortaya çıkmıştır. Bu görüş günümüzdeki tabuların birçoğunu oluşturmaktadır. "Her şerde ruh var" görüşü (*Animisizm*) tüm tabuların kaynağı sayılmaktadır.

Günümüzde Şamanizm kalıntılarının tabu haline gelmesi de toplumun hissi benzetme yoluyla ister istemez nesneleri, olguları kutsallaştırmasından kaynaklanmaktadır. Çalışmada tabular hakkında örnek verirken sınırlamaya gidilmiş, sadece ikinci el kaynaklardan yararlanarak Uygur toplumundaki tabulardan söz edilmiştir.

Tabu kendi başına geniş bir inceleme alanını kapsayan araştırma konusudur. Tabular gelenek görenekleri kendilerinde yansıtmakla kalmayıp, tarihte inanılan inanç, itikat ve dinlerin izlerini de taşımaktadır. Bugün karşılaşılan tabuların bazılarının deneyimden kaynaklanan yönü olmakla birlikte, bazılarının ise geçmişe dönük çok da anlamlı bir yönü bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Abdülkadir İnan. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
Abdülkadir İnan. (1995). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
Ablimit Ömer Bilig. (2008). *Uygurların İptidai Düşünceleri ve Felsefe Notları.* Milletler Yayınları, Beijing
Anver Samat Korgan. (2007). *Uygurlarda Tabular*. Sincan Halk Yayınevi, Urumçi.
Mahmut Kaşgari. (1980). *Divani Lügati Türk*. 1.cilt. Sincan Halk Yayınları, Urumçi.
Mehmet Dikinci. (2005). *Türklerde İnançlar ve Din*. Akçağ Yayınları, Ankara.
Saadettin Gömeç. (2011). *Şamanizm ve Eski Türk Dini*. 2. baskı.Berikan Yayınevi, Ankara.
Sedat Veyis. (1988). *100 SorudaİlkellerdeDin, Büyü, Sanat, Efsane*.GerçekYayınları, İstanbul.
Turan Şerafettin. (1994). *Türk Kültür Tarihi*. Bilgi Yayınları, Ankara.
Aybars Pamir.(2003). *Türkler'in Geleneksel Dini Şamanizm'in Orta Asya Eski Türk Kamu Hukuku'na Etkisi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 52(4).